

KORAI POPULIZMUS- EMLÍTÉSEK MAGYARORSZÁGON

GYURÁ CZ FERENC

A „populizmus” kifejezés 1990 körül vált a hazai közéleti diskurzus gyakori elemévé, majd az új évezredben még gyakoribbá, a 2010-es évekre pedig mindennaposá. Az erre és a vele megnevezett jelenségekre reflektáló irodalom túlnyomó része egyáltalán nem foglalkozik a szó korábbi magyar előfordulásaival. A magam populizmus-tárgyú dolgozatai¹ is csupán utalásszerűen említik ezeket, részben általánosságban, részben pedig konkrétan megnevezve azt a néhány népi (populista) író, akik ismerték ezt a szót, és használták is saját mozgalmuk és eszmekörük pozitív értelmű azonosítására.

MÓDSZERTAN

A legújabb internetes adattárak elkészülte előtt gyakorlatilag lehetetlen lett volna kellően széleskörű szókutatás elvégzése, és nagy valószínűséggel nem lehetett volna hozzáférhető képzésünk sem a szó hazai karrierjének kezdeteiről. Amióta azonban ezek az elektronikus adatbázisok rendelkezésre állnak, a helyzet lényegesen megváltozott. Az Arcanum Digitális Tudománytár (ADT) és a Hungaricana adatbázisából gyűjtöttem ki a „populizmus” és a „populista” szó 1980 előtti előfordulásait. E két, egymáshoz is kapcsolódó oldal ma már elég széles-, noha távolról sem teljeskörű, a fontos források jelentős részét felölelő adattár, így a segítségükkel elvégezhető áttekintés érdekes adatokat hozhat felszínre, és használható eredményekkel kecsegtet.

Milyen előzetes várakozásaim voltak? 1) Az amerikai farmermozgalom jellemzésére 1892 óta használták a „populista” jelzőt, populistaként azonosítva ezt a népi törekvéseket megjelenítő, elitellenes érdekvédő mozgalmat és a belőle kinőtt politikai pártot. Vajon mikor jutott el a mozgalom híre – s vele a „populista” és „populizmus” kifejezés – Magyarországra, mikor jelent meg a magyar sajtóban, és milyen tálalásban? 2) Korszakonként változott-e, s ha igen, miként változott a kifejezés értelme, használata? Milyen jelenségeket és személyeket jellemeztek vele? 3) Mikor és milyen értelemben használták a kifejezést magyar jelenségekre (várhatóan a népi írókkal kapcsolatban)? 4) Végül: a korábbi említésekben levezethető-e a kifejezés használatának 1990 körül bekövetkező gátszakadása és funkcióváltása? Alább az első pontra próbálok meg részletesebben válaszolni, a többi csupán írásom végén érintem.

A LEGKORÁBBI ADATOK

Az általam ismert első említés helye a *Pesti Napló* 1894. november 8-i számának *Táviratok* című rovata, amelyben egy pársoros hír arról tudósít, hogy a repub-

1 Gyurácz Ferenc: *Populizmus. Tanulmányok 1991–2017*, Magyar Nyugat, Szombathely, 2017.

Helyi hagyomány
– Népviseletbe öltözött
lányok egy decsi
(Tolna megye)
lakodalomban, 1962
(Bakó Jenő felvétele,
Terror Háza Múzeum)

likánusok győztek, míg a „populista párt Coloradoban és Kansasban [!] nagy vereséget szenvedett” – nyilván a kongresszusi képviselő-választásokon, hiszen elnökválasztás nem volt ebben az esztendőben.

Ezután a *Népszava*, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt – akkor még – hetilapjának 1895. március elsejei száma következik. A *Szemle* című rovat rövid, de nem mínuszos hírei között egy viszonylag hosszabb cikkben Benedek Ármin aláírással tájékoztatja az olvasót – s miről? Az Egyesült Államok közelgő összeomlásáról. Szó szerint így: „Hogy az Egyesült-Államok társadalmilag, gazdaságilag és erkölcsileg a bankrot szélén áll, ma már még az itteni, a világ legkönnyebb uralkodó osztálya is beismeri. 9900 rablógyilkosság történt itt a múlt év alatt, 138-at akasztottak fel a gyilkosokból, és a kormány lapjai azt mondták, hogy azért nem akasztották fel mind a 9900-at, mert az egész világ belátná, hogy az ország társadalmilag bankrot. De elháríthatja-e a mielőbbi bukást ez által? Korántsem. A hivatalos statisztika azt mutatja, hogy itt 3 millió férfi él 30 évet meghaladva, nőtlenül. Mind a 3 millió azt felelte [!], hogy azért nem nőszül, mert existenciája nem biztos; nem mer családot alapítani, vagy abszolúte nincs mire. Az egész világon annyi aggleány nem létezik, mint itt ez által. New-Yorkban magában 50.000 nő él teste elprédálásából a nyomor piacán.” A jogállam tekintetében az USA a cikkíró szerint Abesszínia és Uganda szintjén áll. De ez már a konklúziók szakasza; a cikk a New York-i „villany kocsivezetők és kalauzok” sztrájkjával indít, és a populistákat itt említi meg: „A nyugati államok polgárai, az un. populisták, kik 2 millió szavazatot adtak jelöltjüknek az 92-iki elnökválasztásnál, Sovereign és Debs munkásvezéreket felszólították, hogy egyesüljenek és kergessék szét az uralkodó kormány tagjait, és alapítsanak egy újat, de Sovereign korainak találja a fölkelést, mondván, mert a nép nem elég művelt, hogy azt megértse, és könnyen rajta lehetne veszteni. Debs inkább hajlandó volna, csak hogy ő meg aztán egy szocialista társadalmat akar berendezni, míg a populisták ezt túlságosan messzemenőnek tartják, mert a tulajdonjog eltörlesztől félnek.”

A *Népszava* után, 1895. május 12-i számában a szabadelvű *Pesti Hírlap* is említi a populistákat, de a marxista újsággal ellentétben természetesen nem a(z amerikai) kapitalizmus áhított végnapjainak kontextusában. De azért a haladás vonalán: annak kapcsán, hogy az ekkortájt bontakozó nőmozgalom amerikai vezetője, Potter-Palmer asszony Európába látogatott. „A »populisták« vagyis az agrárius párt még leginkább rokonszenves a nők törekvéseivel” – ezért utóbbiak már valami állandó kapcsolatra gondolnak velük. A törekvésekről szólva ezt olvassuk: „Maga Palmerné nem ragaszkodik az emancipációs elméletek-

hez, és inkább az emberszeretet gyakorlati talaján mozog. Nagy örömet okozott Palmernénak, hogy XIII. Leo pápa is jó szemmel nézi, ha a nők felsőbb tanulmányokat folytatnak.”

A többévtizedes érdekképviseleti és mozgalmi előzmények után 1891-ben párttá alakult,² 1892-től önmagát a „populista” jelzővel is megnevező Néppárt (People’s Party) először 1892-ben vett részt a választásokon; elnökjelöltje, James B. Weaver generális a párt önálló programjának (amelyet az ún. *Omahai platform* foglalt össze³) képviseletében szép, mintegy 8,5 százalékos eredményt ért el. (Ez nem 2 millió szavazatot jelentett, mint a *Népszava* írta három évvel később, hanem 1 027 000-t.) Három középnyugati államban (Kansas, Észak-Dakota, Colorado) populista kormányzót választottak, s a párt számos más pozícióhoz jutott és komoly befolyásra tett szert a déli államokban is. Mindezek híre a jelen tudomásunk szerint nem jelent meg a magyar sajtóban, s mint fentebb láttuk, 1894-ben éppen a populisták kansas-i és coloradói vereségéről szól a *Pesti Napló* távirata.

Sok belső vita után aztán az 1896. évi választásra készülődve a populisták szögre akasztották az *Omahai platform* baloldalinak is mondható, de inkább harmadikutas, népi alapvetését, legtöbb programpontjukat feláldozták a demokratákkal való fúzió s az elnökválasztási közös győzelem érdekében. A majdnem egyetlen, de fontos közös nevező az ún. szilverizmus volt, vagyis az ezüst-alapú pénz elismerése, amely a középnyugati államok ezüstmánya-tulajdonosai mellett az aranyalapú pénzben eladósodott farmereknek is érdeke lett volna. Ezen az alapon álltak be a demokraták népszerű fiatal elnökjelöltje, William Jennings Bryan mögé, míg alelnökjelöltnek a közülük való, Georgia állambeli Thomas E. Watsont delegálták. Számításuk azonban nem vált be: a republikánus MacKinley lett az elnök. A magyar lapok (leginkább Rákosi Jenő *Budapesti Hírlapja*) – vélhetően részben vagy egészben külföldi forrásokból fordított – tudósításai is a pénzügyi kérdést helyezik előtérbe ekkoriban, és jelzik a populisták belső vitáit is a demokratákkal való szövetkezés körül. A *Budapesti Hírlap* 1896. szeptember 19-i számának részletesebb helyzetképét állítólag Wisconsinból írta „lapunk egy barátja”. E szerint teljesen az „arany és ezüst érdekekhez” fog fűződni a küzdelem, mindenki erről beszél, a két jelölt pedig makulátlan úriember, és ezért „teljesen tiszta lesz a választás”.

A korábban szépirodalmi, ekkoriban már politikával is foglalkozó közlőny, a *Fővárosi Lapok* azonban közvetlenül a választás után, 1896. november 5-én megjelent, *Európa ellen* (!) című értékelésében éppen ellenkezőleg, durva vetélkedésről számol be, amelyben a „védővámok embere”, MacKinley győzött az „ezüstpárti” Bryannel szemben, és „szövetkezett mindegyik egyidejűleg a milliomosokkal és a mobbal”. Bryan a milliomosok támogatásával a populistákhoz, „ezekhez az amerikai anarchistákhoz” (!) fordult támogatásért – írta a lap, majd annak megállapításával folytatja, hogy egyik eredmény sem jó Európának, de Bryan az ezüstpénzével rosszabb lett volna. „Az ezüst-párt tehát elbukott, és ennek folytán megmenekülünk attól a válságtól, amelyet okvetlenül maga után vont volna az a kísérlet, hogy az éjszak-amerikai ezüst bányák összes termelése fizető eszközzé veressék.”

A populista Néppárt, ha túlélte is a választási vereséget, a túlzott és végül is haszontalannak bizonyult kompromisszum miatt nem jött ki belőle arcvetés nélkül, és inkább gyorsabban, mint lassabban megszűnt önálló tényező lenni. Akadt még néhány komolyabb előfordulása a magyar sajtóban, de jellemzőbb, hogy jó két év múltán már egy botrányos eset összefüggésében értesülhetett róla a *Pesti Hírlap* olvasója. Az 1899. január 8-i számban írják, hogy a populista párt azt a Hobson nevű fiatal hadnagyot szemelte ki elnökjelöltjének a következő választásra, aki ugyan az 1898. évi spanyol–amerikai háború kubai harcainak kiemelkedő hőse volt, de hősiességének gyümölcseit igen csak megbotránkoztató, ugyanakkor paródiába hajló módon igyekszik rendre

2 A 19. század végi amerikai farmermozgalom történetének ismertetése: Gyurácz Ferenc: *Igazi populisták, Életünk 1991/12.*, 1108–1116; Uő.: *Populizmus. Tanulmányok 1991–2017*, 53–74. Lásd még Paár Ádám: *Farmerek és populisták*, *Kommentár 2018/5–6.*, 29–33. (A Szerk.)

3 Magyarul lásd *A Populista Párt politikai programja, 1892 = Szöveggyűjtemény az Amerikai Egyesült Államok történetéhez 1620–1980*, szerk. Bódy Pál – Urbán Aladár, Dialog Campus, Budapest–Pécs, 2001, 244–277.

leszakítani. Amikor a háború után San Franciscóban ünnepelték, egy lelkes honleány „hazafiasan szemérmetlen” csókkal jutalmazta a nyilvánosság előtt, s ettől ő vérszemet kapott. Városról városra járt, és százával csókolta végig az öt ünneplő férjes asszonyokat is – mígnem a kansasi Denver férjei föl nem lázadtak ellene, s így aztán vége nem szakadt a „Hobson-csókolásoknak”.

A populista párt végül az 1900-as, majd még két további választáson is súlyos kudarcot vallott. Az más kérdés, hogy törekvései egy részét az *establishment* pártjai, továbbá pár évvel később Theodore Roosevelt „progresszív” mozgalma és pártja karolta fel s valósította meg – és azért majd még a másik Roosevelttel New Dealjének is marad mit tennie ez ügyben. Ahogy az gyakran előfordul a politikatörténetben: a rendszerszintű változásokat célul kitűző fel-törekvő erőt a rendszer azzal tépázza, esetleg fojtja meg, hogy programja megvalósításába fog – s még jó, ha morális nimbusza így-úgy megmarad, vagy későbbi korszakokban felragyogtatható. A populista farmermozgalomé helyel-közzel azóta is felfénylik Amerikában.

De a magyar sajtóban a mozgalom jelzőjének egykorú emlegetése a századfordulón kis híján anélkül maradt abba, hogy a művelt magyar olvasó számára igazi tartalommal telt volna meg. Hogy mégsem egészen így lett, az a *Budapesti Szemle* egyik tanulmányának köszönhető.

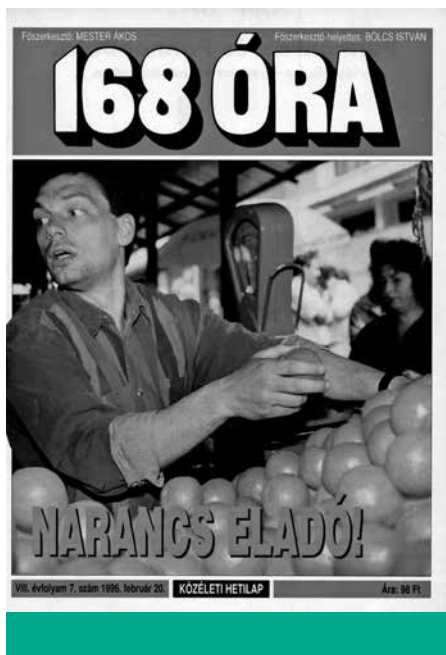
GYULAI PÁL FOLYÓIRATA A POPULIZMUSRÓL

A 19–20. század fordulóján a magyar szellemi élet élvonala együtt lélegzett a nyugati világ arra érdemes részével – ezt ma már nyugodtan kijelenthetjük. S bár ennek példái közt általában az ideológiai, irodalmi és mentalitásbeli modernség orgánumait szokás leginkább megnevezni – élükön a *Nyugat* vagy a *Huszdik Század* című folyóiratokkal –, a tárgyilagos megítélés ezt az egyoldalúságot nem igazolja. Ha csak jókora csúsztatással nem vélekedünk úgy, hogy

a korszerűség mindenkor a jelen és a múlt elleni lázadással azonos, akkor nem tagadhatjuk meg a színvonalas korszerűség minősítését a korabeli magyar szellem olyan produktumaitól sem, mint például a Horthy-korszak elején a *Nyugat* ellenzékéként elindított *Napkelet* folyóirat, vagy korábban a Tisza István és Herczeg Ferenc nevével fémjelzett *Figyelő* és az idős korában már a reakciósság hírébe kevert – Ady jellemezte így – „mérges, kis úr”: Gyulai Pál főszerkesztésében megjelent *Budapesti Szemle*. A 19. század második felében a humán-kultúra számos vezető pozícióját betöltő Gyulai ezt az egy állását élete végéig, 1909-ig megtartotta, s ugyan a vezetésével szép-irodalmi túlsúlyúnak megmaradó lap valóban nemigen érdeklődött az irodalmi modernség iránt, társadalmi és általános szellemi tájékozódását tekintve igyekezett lépést tartani nemcsak az ország, hanem hébe-hóba a világ folyamataival is.

Gyulai közölte – többek közt – a kor egyik legtájékozottabb közigazgatási és agrárpolitikai íróját, széles kitekintésű tanulmányok szerzőjét, kanyári Németh József (1866–1932) földművelésügyi miniszteri titkárt, aki 1902-ben *Az agrár kérdések és mozgalmak* címmel két terjedelmes közleményt publikált a folyóiratban.⁴ Kiindulópontja és szemlélete jóformán globálisnak mondható. Érzékeli, hogy a 19. század második

felének változásai mindenütt – mind az ó-, mind pedig az újvilágban – hátrányosan érintették a hagyományos gazdálkodó rétegeket, amelyek azonban csak hosszú idő alatt jutottak el az agrárkérdés megfogalmazásáig és az érdekvédelmi vagy politikai önszerveződésig. De azután „úgy az ó világ vezérlő államaiban, Angol-, Francia- és Németországban, mint az Éjszakamerikai Egyesült Államokban nagy arányú mozgalmait és sokszor győzelmes küzdelmeit láttuk és látjuk a föld érdekeltjeinek, még pedig oly kérdések körül, melyek elég messzeesőknek

Első antipopulisták
– A *168 Óra* címlapja
1996-ban

4 NÉMETH József: *Az agrár kérdések és mozgalmak*, I–II., Budapesti Szemle 1902/301., 40–55 és 1902/302., 211–229.

tűnnek föl a szántás-vetés idylli munkáitól”. Hivatkozik Ausztria agrárproblémáira, majd aztán főként Magyarországra, s úgy véli, az „agrár kérdések” még az ezekben az években ugyancsak kitartóan tárgyalt egyházpolitikai kérdéseknél is szívósabban és erősebben foglalkoztatják a közvéleményt. Ezért kísérel meg „a tudományos vizsgálódás tárgyilagos világánál áttekinteni” az agrárkérdések állását a főbb európai államokban és az Egyesült Államokban, s megvizsgálni az agrártörékvések helyét „a nemzetek civilizatórikus rendjében”.

Míthogy témánk a „populizmus” terminusának korai megjelenése hazánkban, azért a terjedelmes áttekintésnek csak a populista mozgalommal foglalkozó részét tárgyalom itt. Egy komolyabb tárgyi tévedéstől eltekintve, amely talán csak elírás (eszerint a populisták pártja 1896-ban külön elnökjelöltet állított volna, holott ezt négy évvel korábban tette, 1896-ban pedig – mint láttuk – a demokrata jelölt mögé állt be), a forrásait sajnálatosan homályban hagyó szerző meglepően jól foglalja össze az amerikai populista farmermozgalom történetét. Az Egyesült Államokban viszonylag olcsó és nagy mennyiségű termelés haszna nem a termelőknél, hanem a közvetítő elemeknél (kereskedők, terményraktár-tulajdonosok, vasúttársaságok, bankok stb.) jelent meg, míg ellenben a nekik kiszolgáltatót farmerek egyre inkább eladósodtak. Ennek, mi-ként az óvilág egyes államaiban, az érintettek szerint itt is a valuta kizárólagos aranyalapra helyezése lehetett az egyik oka, amiként a megoldást is az ezüstalapú pénzben látták. Végül az ezüstpártiság, a szilverizmus talaján fogtak össze 1896-ban és 1900-ban is a demokratákkal, s miután így sem sikerült az unió kormányzását megszerezniük, fokozatosan eljelentéktelenedtek.

Többi, a hatalom csalfa reményében 1896-ban feladott törekvésük azonban egy alulról jövő, hiteles népi mozgalom 1870-es évektől az 1890-es évek közepéig felívelő görbáját rajzolta meg, amely a világ populista mozgalmainak egyik ősmintáját adja. Ezt persze Németh József 1902-ben még nem láthatta, de a kapitalizmusnak a hagyományos vidéki életformára tett romboló hatásaival már tisztában volt hazai és európai tapasztalatai alapján is, és érezte-látta, hogy az amerikai populisták rendszerkritikus, rendszerreformáló, a kormányzat beavatkozását és szabályozó tevékenységét igénylő hozzáállása a kiutat keresi ebből, s általában a tőke szívtelen uralmából. A „populista” jelző használatát Németh helytállóan köti az 1892-es év eseményeihez, de hogy e jelző egy jelentős, önálló eszmeáramlatot nevez meg, azt nemigen láthatta, és nem is gondolta, hiszen amit ő populistának tart, mindazt hasonlónak mondja a szociáldemokráciához. Ezt a néhány oldalon is tüzetes programismertetés – az *Omaha platform*, e populista pártprogram alapján – tulajdonképpen igazolja, hiszen a farmerek számos tekintetben baloldalinak tartható kívánalmakkal lépnek fel, s a központi kormányzat beavatkozását sürgetik: a kisembernek a monopóliumokkal szembeni védelmét, állami terményraktárak létesítését igénylik, progresszív jövedelemadókat kívánnak, a vasutak, a telefon, a távíró és a posta államosítását, szabad ezüstpénzverést stb. Ugyanakkor, nem épp a nemzetközi szocializmus szellemében, azt is kimondják: külföldieknek ne lehessen földbirtoka az országban.

Németh József jó szemmel azt is észrevette, hogy a gazdamozgalom az 1890-es évekre túlnőtt az osztálykereteken, és a gazdasági renddel elégedetlen elemek egyesítőjeként lépett föl. Népi-nemzeti politikai erő kezdett volna formálódni belőle éppen, amidőn megtörte és visszavetette saját politikusainak szűklátókörű pozícióvágya és az uralkodó monopolisztikus kultúra ravaszága. A *Budapesti Szemle* úttörő tanulmánya pedig – az első nem csupán említés szintű populizmus-megjelenés – magyar nyelven sok-sok évtizedre az egyetlen, elfeledett ismertetés maradt az első nagy nyugati populista mozgalomról.

A TOVÁBBIAK

Az American People’s Party elhalásának időszakából már csak néhány magyar említést találunk. 1904-ben a veterán populista újságíró, Tom Watson (az 1896-os alelnökjelölt) lett az önálló populista elnökjelölt, s ismét elővette a korábbi

**népi-nemzeti politikai erő
kezdett volna formálódni belőle**

fontos programpontokat a vasutak államosításától a progresszív jövedelemadóig. Széleskörű agitációt folytatott, de a nagy pártok könnyen meg tudták ingatni pártja maradék hitelét is: a demokraták szerint a republikánusok pénzelik a pártot a demokraták meggyengítése céljából, míg ellenben utóbbiak a demokratákat vádolták ugyanezzel. Végül csupán százezer szavazatot sikerült begyűjtenie.⁵ A *Pesti Napló* már a választás előtt, 1904. szeptember 18-i számában is úgy vélekedett, hogy az amerikai politika az üzleti érdekről szól, s ebből a szempontból a populisták, a prohibicionisták (alkoholtilalmat akarók) és az 1904-ben már hárommillió szavazatra számító szocialisták is jelentéktelenek.

A magyar populizmus- említések következő hulláma az 1930-as évekre esik. Ekkor a francia kultúrában járatosabb, a francia nyelvet ismerő hazai szerzők (Ambrus Zoltántól Márai Sándorig, Zolnai Bélától Zsolt Béláig) számos esetben adtak hírt az 1920-as évek végén indult, magát populistának nevező francia irodalmi mozgalomról. Ez a jelző ebben az esetben kevésbé társadalmi, még kevésbé politikai nézeteket jelölt közvetlenül, inkább az alsóbb, főként városi néprétegek életének realista jellegű szépirodalmi ábrázolására vonatkozott. Általában nem, de egy-két esetben a kortárs magyar népi írókra is átvitték a jelzőt. Érdekes ugyanakkor, hogy a népi írók egyik vezéregyénisége, Illyés Gyula, aki pedig ismerte és naplójegyzeteiben alkalmilag le is írta a szót, nem nevezte populistának azt a Jean Gionót, akit ő tett ismertté és kedveltté Magyarországon, amikor írt róla és több, a panteisztikus népiesség körébe sorolható regényét lefordította és kiadta az 1940-es évek elején.

A későbbiekben aztán a háború utáni népi emigráció tagjai vállalták magukra és szellemi-politikai mozgalmukra a „populista” jelzőt. Közülük a Nemzeti Parasztpárt egykori főtitkára, Kovács Imre – igaz, mélyebb elemzés nélkül – úgy vélekedett, hogy az általa populistának nevezett népiség volt az 1956-os

forradalom meghatározó eszmeáramlata, amit egyrészt a népi írók vezető szerepével, másrészt az általa „forradalmi tanácsoknak” nevezett munkástanácsok harmadikutas felfogásával magyarázott.⁶ Ugyancsak vállalta a jelzőt a mozgalom ifjabb nemzedékéhez tartozó Borbándi Gyula, a *Látóhatár*, majd az *Új Látóhatár* és a Szabad Európa Rádió szerkesztője, a mozgalom későbbi monográfusa. Ő – nagy munkájának előkészületei közben – kikérte az itthon belső emigrációban élő Bibó István véleményét,

aki nagyívű, szinte kismonográfia-értékű levélben végezte el a népi mozgalom politikai elemzését, és eközben elfogadta és használta a demokratikus harmadikutas pozitív értelmében a „populista” jelzőt.⁷

Itthon rajta kívül a népiség más értékelői nem éltek vele. Alkalmilag, a külföldi politikai irodalomból átvéve megjelent viszont az ún. „harmadik világ” népi mozgalmainak jelzőjeként.

Végül az 1980-as évtizedben kezdett gyakrabban feltűnni a szó, mígnem az évtized legvégén, a szólásszabadsággal együtt sajnos óhatatlanul kialakuló szólásszabadság tüneteként egyre-másra megjelent a populizmus fogalmának manipulatív használata. Ettől fogva már nem a magyar népi mozgalom egyes tagjai és örökösei éltek vele a maguk irányzatának jelzőjeként (a többségük korábban sem tette), hanem jellemzően éppen az ő ellenfeleik, és általában a mindenfajta népből-nemzetből gondolkodás ellenfelei kapták föl, s a nácizmussal rokon tartalmakat jelölve vele, megbélyegzésre és lejárásra használták. Tették ezt azzal a szóval, amely, mint láttuk, eredetileg a magyar szövegekben nem jelentett mást, mint az éppenséggel mind a liberális kapitalizmus, mind az ebből kinőtt marxista szocializmus szélsőségeit elutasító, szociális és demokratikus, kulturálisan konzervatív, népi-nemzeti érdekvédő irányzatot, amelyre az az amerikai farmermozgalom nyújtott – korántsem mindenben makulátlan – példát, amely magát a szót egyáltalán első ízben használatba vette. ■

5 Vö. BOLGÁR Elek: *A községsítési mozgalom Amerikában*, Városi Szemle 1909, 264.

6 KOVÁCS Imre: *A Márciusi Front*, Magyar Öregdiák Szövetség – Bessenyei György Kör, New Brunswick, 1980, 69–71 és másutt is.

7 BIBÓ István: *Levél Borbándi Gyulához* [1978] = Uő.: *Válogatott tanulmányok*, III., szerk. NAGY Endre – HUSZÁR Tibor – VIDA István, Magvető, Budapest, 1986, 295–374.

a populistának nevezett népiség volt az 1956-os forradalom meghatározó eszmeáramlata

